

Ю. О. Чирва,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ МОТИВИ САМОТНОСТІ ТА ВИБОРУ В ТВОРЧОСТІ ТРУМЕНА КАПОТЕ

У статті осмислюються екзистенційні проблеми творчості Т. Капоте: людська самотність і свобода вибору, котрі визначають ті кризові межові ситуації, в яких опиняються головні герої творів.

Ключові слова: Трумен Капоте, екзистенційні проблеми, самотність, вибір.

В статье осмысливаются экзистенциальные проблемы в творчестве Т. Капоте: одиночество и выбор, которые определяют те кризисные граничные ситуации, в которых оказываются главные герои произведений.

Ключевые слова: Трумэн Капоте, экзистенциальные проблемы, одиночество, выбор.

The article interprets the existential problems in Truman Capote's creative work: solitude and choice which determine those critical marginal situations in which the protagonists find themselves.

Keywords: Truman Capote, existential problems, solitude, choice.

Постановка наукової проблеми та її значення. Трумен Капоте (Truman Streckfus Persons, 1924–1984), прозаїк, есеїст, кіносценарист, один із тих авторів, творчість яких визначила специфіку американської художньої прози другої половини ХХ століття. Уже в ранніх творах письменника були заявлені найважливіші теми, які розвиватимуться у всій його творчості: духовна спрага, пошуки джерел її угамування, людська самотність, відчуження, свобода вибору, тема дитинства та інші. Твори «Трав'яна арфа», «Інші голоси, інші кімнати», «Сніданок у Тіффані» постають цілісною ідейно-художньою системою, в якій знайшли відбиток соціальні та моральні процеси американського суспільства перших повоєнних десятиліть у всій його суперечливості й складності. Самотній, відчужений від суспільства персонаж ранніх творів письменника отримав своє закінчене втілення у нефікційному романі «З холодним серцем». Екзистенційна нота становить у творах письменника справжній зміст двопланового зображення життя пересічних американців. Виявлення екзистенційних мотивів значно розширює та поглиблює уявлення як про творчість самого письменника, так і про основні тенденції розвитку прози США другої половини ХХ століття, що дозволяє доповнити картину розвитку американської літератури цього періоду загалом.

Творчість Т. Капоте ще мало досліджена в українському літературознавстві й практично не відома широкому читачьому загалу. На наш погляд, найбільшу цінність для вітчизняної американістики, в основному про ранні твори письменника, складають глави з монографій Т. Денисової, М. Мендельсона, Ю. Покальчука, статті О. Зверева, рецензії на нефікційний роман «З холодним серцем» (Р. Орлова, Б. Стрельников). В США одними з перших почали досліджувати творчість Т. Капоте В. Нанс і К. Т. Рід. Що стосується нефікційного роману Т. Капоте, то деякі американські літературознавці займалися творчістю письменника в контексті культури США 60-х рр., практично кожне дослідження, що розглядає практику «нового журналізму», торкається нефікційного роману. Один із відомих літературознавців США – І. Малін у 1968 р. випустив збірник статей про нефікційний роман Т. Капоте «З холодним серцем». Проблеми жанрової унікальності твору, способи та прийоми проникнення факту, кіно, журналізму в його структуру розглядали Дж. Де Белліс, Дж. Голловел, Дж. Гаррет, Д. Гелловей, М. Заварзадех, С. Кауффманн, Г. Крамер, Д. Макдональд, Дж. Ноулз, Д. Пайзер, Дж. Стайнер, С. Юрік, В. Філіпс та ін. Біографічна книга Дж. Кларка «Капоте: Біографія» (1988) засвідчила, що письменник є невід'ємною частиною американської культури та суспільного життя. Попри високий фаховий рівень праць названих авторів, спостерігається відсутність спеціальних досліджень екзистенційних проблем творів письменника, а тому є **метою** нашого дослідження. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: виявити ключові для екзистенційного мислення мотиви самотності та вибору на прикладі найбільш репрезентованих творів; виділити тематичні та формальні зв'язки між ранніми та зрілими творами.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Світ персонажів ранніх творів Т. Капоте майже позбавлений соціальних і політичних проблем. Джоел Нокс, Коллін Фенвік, Голлі Голайтлі виступають суб'єктами інтенсивних екзистенційних переживань, у відображенні яких одними із домінуючих є мотиви самотності та вибору. Автор акцентує на внутрішньо-екзистенційній відокремленості від соціуму та на цілій низці відчуттів, викликаних цим. Самотність породжує тривогу й страх, загострює почуття неприродної порожнечі, яка проймає весь внутрішній світ підлітка / юнака / жінки. Джоел Нокс («Інші голоси, інші кімнати») – осиротілий підліток, ніжний мрійник, наділений надзвичайно тонким, поетичним світосприйманням, котре формує його власну інтерпретацію навколишнього життя, котрий мріє про любов серед людей. І хоча Джоел віддалений від реального життя, але він починає розуміти, що його мрія неминуче приведе до самотності.

Сповнений ідеальних почуттів Коллін Фенвік («Трав'яна арфа») шукає своє місце в суспільстві, прагне пізнати себе. У творі відчутне авторське співчуття до персонажа, оскільки попереду його чекає світ нічим не кращий за те містечко, де він опинився. Автор розкриває внутрішній світ підлітка, показує, як відірване від зовнішнього світу середовище певним чином впливає на становлення його характеру. Коллін відразу стає другим відкритою, світлою добродушною, трохи не в собі, на думку сестри Верони, Доллі та чорношкірої Кетрін. Вони втрюх чудово співіснують в своєму маленькому світі, однак кожен із них по-своєму є самотнім. Події трьох днів змінюють життя Колліна. Усього три дні дозволили юнакові подивитися на світ без фантазій та

романтики. Втеча Доллі, Кетрін, Колліна, судді Кула й Райлі Гендерсона на старий дуб є серйозним і відповідальним кроком: вони не хочуть жити, як раніше. Водночас «бунтівниками» оволодіває почуття розгубленості перед можливістю іншого життя, крім того, що склалося. Екзистенційні переживання охоплюють Доллі: «I said I would know what was right. But it hasn't happened; I don't know...»¹ [3, с. 103]. Три дні життя на «волі» дали можливість Коллінові зрозуміти, що добро й зло зрідка набувають абсолютної форми, а межа між ними часом невиразна. «... my sympathies, curiously, were nowhere; or rather, everywhere: a tenderness for all three ran together like raindrops, I could not separate them, they expanded into a human oneness»² [3, с. 103].

Добровільна евакуація мешканців хатини на дереві – лише початок поразки, яка складається зі смерті Доллі, трансформації колючого забіяки Райлі в зразкового сім'янина, згасанні судді Кула. Моральні перетворення, спричинені внутрішньою деформованою совістю, простежуємо в поведінці Верени. Сімейна катастрофа змусила її пошкодувати про свою поведінку. Протест не відбувся, міраж вільного життя під запоною Приричного лісу розвіявся. Майбутнє цих персонажів можна передбачити, оскільки вони вибрали свою долю. Їхній вибір можна тлумачити як екзистенційний вибір через прийняття ними власної життєвої невизначеності. Для Колліна пошук долі розпочинається з міркувань про вибір шляху: залишитися з тітками або розлучитися з дитинством і фантазіями й самореалізуватися в житті. Смерть Доллі стає тим поштовхом, завдяки якому Коллін розірвує коло та виїжджає з міста. «Summer, another autumn, winter again: not a spiral, but a circle confined as the umbrella's shadow. If I ever were to make the leap – with a heartskip, I made it. 'Verena, I want to go away'»³ [3, с. 116]. Вибір Колліна свідчить, що він спроможний вибрати себе справжнього. Єдиною фантазією, яку Коллін узяв із собою в доросле життя, – спогади про «a grass harp, gathering, telling, a harp of voices...»⁴ [3, с. 118]. Фінал послаблює соціально-критичний пафос книги, однак посилює її філософсько-психологічний аспект.

У повісті «Сніданок у Тіффані» немає вигаданого «іграшкового світу», сільської ідилії, персонажі живуть і діють в Нью-Йорку. Однак домінуючими у настроях головного персонажу твору Голлі Голайтлі є все ті ж почуття самотності, відчуження, котрі приглушують почуття надії, що постійно жевріє в її душі. Голлі виросла в злиднях і голоді й із раннього віку плекала мрію про життя прекрасне, чисте й високе. Вона залишилася в душі такою ж маленькою дівчинкою, як міс Боббіт («Діти в день народження»). Однак їй судилося набагато довше плекати свою мрію, і тому Голлі пізнає більше сумного в житті, ніж міс Боббіт. На поштової скриньці її квартири прикріплена картка з написом: «Miss Holiday Golightly, Traveling»⁵. У дійсності Голлі «подорожує» лише з одного кінця міста в інший, і то зрідка. Однак картка не обманює. Голлі «подорожує» у мріях та спогадах, втікає від смутку, від нью-йоркських веселощів і шукає місце, де можна було б жити, «як у Тіффані»: «It calms me down right away, the quietness and the proud look of it; nothing very bad could happen to you there, not with those kind men in their nice suits, and that lovely smell of silver and alligator wallets. If I see...» [3, с. 143]. Сусідки-пліткарки, багаті приятелі, п'яні дебосі – це сувора проза існування наївної провінціалки, розтоптані великим містом, змушеної йти на компроміс із навколишнім світом. Зовнішній блиск нью-йоркського життя ще більше підкреслює трагізм її становища. Вона свідомо відокремлює себе від суспільства, не хоче до чогось звикати, любити щось по-справжньому, доки не буде впевнена, що це назавжди. Голлі викидає на вулицю kota, а згодом її охоплює страх за безпросвітний стан свого буття і своє майбутнє: «'Oh, Jesus God. We did belong to each other. He was mine. <...> But what about me?' she said, whispered, and shivered again. 'I'm very scared, Buster. Yes, at last. Because it could go on forever. Not knowing what's yours until you've thrown it away'»⁶ [3, с. 184].

Найбільш органічно екзистенційний стан самотності персонажа знайшов своє художнє втілення в нефікційному романі «З холодним серцем». Самотність є фундаментальною характеристикою життя Перрі Сміта. Його доля – наслідок непростих сімейних відносин. «His mother, an alcoholic, had strangled to death on her own vomit. Of her children, two sons and two daughters, only the younger girl, Barbara, had entered ordinary life, married, begun raising a family. Fern, the other daughter, jumped out of a window of a San Francisco hotel. (Perry had ever since 'tried to believe she slipped,' for he'd loved Fern. She was 'such a sweet person,' so 'artistic,' a 'terrific' dancer, and she could sing, too. 'If she'd ever had any luck at all, with her looks and all, she could have got somewhere, been somebody.' It was sad to think of her climbing over a window sill and falling fifteen floors.) And there was Jimmy, the older boy – Jimmy, who had one day driven his wife to suicide and killed himself the next»⁷ [2, с. 110–111]. Родина для Перрі була реальним світом, а розлад у ній, крах мрій, втрата Долі Ферн і Джиммі переростають в самотність, а невдовзі й у відчуження. Для автора важливо змусити читачів повірити в реальність того, що їх ще

¹ «Ось я і говорила – коли прийдеться вирішувати, я буду знати точно, що правильно, а що ні. А виходить – не знаю...»

² «На диво, симпатії мої не були віддані нікому. А вірніше – їм усім: ніжність до всіх трьох зливалася в мені, як зливаються краплі дощу, я не міг відділити їх один від одного, вони втілились для мене в єдину людську сутність».

³ «Літо, ще одна осінь, знову зима... Ні, не спіраль, а замкнене коло. Коло – ось як тінь від парасолі. Якщо вже робити скачок, то... Серце моє рванулося, я стрибнув. – Верена, я хочу поїхати».

⁴ «... трав'яну арфу, що звучить різними голосами...».

⁵ «Міс Голідей Голайтлі. Подорожує».

⁶ «О господи Ісусе! Які ж ми чужі! Він був мій... А як же я?» – запитала вона пошепки і знову затрусилась, – мені страшно, милий... Так, тепер страшно. Тому що це може тривати без кінця. Так і не довідаєшся, що твоє, поки не втрапиш...»

⁷ «Мати, алкоголичка, померла, захлинувшись у власному блювотинні. З її дітей – двох синів та двох дочок – лише наймолодша дівчинка Барбара жила як звичайні люди, вийшла заміж і створила сім'ю. Інша дочка, Ферн, викинулася з вікна готелю у Сан-Франціско. (Перрі до цього часу переконував себе, що вона 'випала ненароком,' бо він любив Ферн: вона була 'така мила', така 'артистична', 'незвичайна' танцівниця і співала також чудово. 'Якби їй хоч трохи повелось – з її зовнішністю та іншими даними вона б чогось таки досягла'. Йому було гірко уявляти, як вона залазить на підвіконня і падає з п'ятнадцятого поверху.) І був ще Джиммі, старший хлопчик, – котрий в один прекрасний день довів свою дружину до самогубства, а наступного дня також покінчив із собою».

очікує, і він продовжує вести до джерел зла та насильства. Ще за життя матір «збула» Перрі до католицького сиротинця, де «Чорні Вдови» лупцювали його за мокру постіль, дитячий інтернат Армії спасіння, де його «hated me, too. For wetting the bed. And being half-Indian. There was this one nurse, she used to call me ‘nigger’ and say there wasn’t any difference between niggers and Indians. Oh, Jesus, was she an Evil Bastard! Incarnate. What she used to do, she’d fill a tub with ice-cold water, put me in it, and hold me under till I was blue. Nearly drowned. But she got found out, the bitch. Because I caught pneumonia. I almost conked»⁸ [2, с. 132].

Відчуття душевної порожнечі спричиняє не реалізована Перрі в юності чуттєва пристрасть. Його непрості стосунки зі світом розпочалися ще в Гонолулу в 1945 році, коли він був моряком торговельного флоту. «‘But I never would have joined if I’d known what I was going up against,’ Perry once said. ‘I never minded the work, and I liked being a sailor – seaports, and all that. But the queens on ship wouldn’t leave me alone. A sixteen-year-old kid, and a small kid. I could handle myself, sure. But a lot of queens aren’t effeminate, you know. Hell, I’ve known queens could toss a pool table out the window. And the piano after it. Those kind of girls, they can give you an evil time, especially when there’s a couple of them, they get together and gang up on you, and you’re just a kid’»⁹ [2, с. 133–134]. Моральні цінності, так і не набуті остаточно, зазнають краху перед бруталністю нових обставин. Армія перетворилася на бруталну екзекуцію: «I had a good record in the Army, good as anybody; they gave me the Bronze Star. But I never got promoted. After four years, and fighting through the whole goddam Korean war, I ought at least to have made corporal. But I never did. Know why? Because the sergeant we had was tough»¹⁰ [2, с. 134]. Сміта як особистість руйнували протиприродні відносини. Його світ – єдиний світ, якого він не може позбутися, і складається він із насильства, здійсненого над ним у різних варіантах – від витончених черничих до сексуальних армійських. Сміт не тільки зустрічається зі злом, а приносить його в світ. Перрі – жертва насильства – робить свій вибір: перетворюється в ката. Кульмінацією стає безглузде жорстоке вбивство.

Дослідження оніричної свідомості Перрі сприяє розкриттю потаємного, прихованого у його душі, того, чого він ще не до кінця усвідомлює, відчуваючи певну провіденційну тривогу. Сни Перрі вражають своєю страшною реальністю. У четвертій частині роману хворий Перрі бачить сон-попередження. Він у білому циліндрі та білому смокінгу в ролі «Перрі О’Парсона, людини-оркестру» в нічному клубі Лас-Вегасу грає на губній гармонійці, гітарі, банджо, барабанах, співає «Ти моє сонце» та відбиває степ на позолочених сходах. Дивна аудиторія, більшість якої негри, чомусь не аплодувала. Його охопив страх, коли він здогадався, що перед ним фантоми законно знищених, повішених, задушених газом, страчених на електричному стільці, і що він повинен приєднатися до них, що позолочені сходи ведуть на ешафот, а верхня сходишка, на якій він стоїть, провалюється під ним у вічність. І невідомо, який світ – реальний чи ілюзорний – є для героя справжньою реальністю. Для Перрі життя є справді лише короткочасним сном, у якому переплітається реальне й нереальне, минуле, сьогоденне й майбутнє. Це типове для Капоте парадоксальне переплетіння. Через увесь твір автор підводить нас до своєї основної думки: Перрі так і залишається небезпечною жертвою самотності, приниження, озлоблення, ненависті, мрій, котрі переповнювали його та привели до трагедії.

Висновки. У процесі дослідження ми з’ясували, що екзистенційна інтерпретація творів Т. Капоте дозволяє науково аргументувати думку про певну ідейно-змістову єдність, цілісне сприйняття творчої спадщини письменника, де все органічно взаємопов’язано, і кожний фрагмент його творчості можна розглядати як невід’ємну частину художнього цілого.

Література:

1. Литература США XX века. Опыт типологического исследования: в 3 т. Т. 3 / под ред. Р. Спиллера, У. Торпа. – М. : Прогресс, 1979. – 645 с.
2. Capote T. In Cold Blood. A True Account of a Multiple Murder and Its Consequences / Truman Capote. – New York : First Vintage International Edition, February 1994. – 343 p.
3. Capote T. The Grass Harp. Breakfast At Tiffany’s / Truman Capote. – Moscow : Progress Publishers, 1974. – 224 p.
4. Clarke G. Capote: A Biography / Gerald Clarke. – New York : Simon and Schuster, 1988. – 631 p.
5. Existential America [Електронний ресурс] / G. Cotkin. – The Johns University Press, 2003. – 368 p. – Режим доступу : <http://books.google.com.ua> (15.12.2011).
6. Nance W. L. The Worlds of Truman Capote / William L. Nance. – New York : Stein and Day Publishers, 1973. – 256 p.
7. Reed Keneth T. Truman Capote / Kenneth T. Reed. – Boston : G.K. Hall, 1981. – 145 p.

⁸ «... також зненавиділи. За те, що мочився у ліжко. І за те, що я наполовину індіанець. Була там одна нянька, котра мала звичку називати мене ‘нігером’, і говорила, що немає різниці між чорномазими й індіанцями. О, Боже, це була справжня мегера! Вовкулака. Вона робила так: налле ванну крижаної води, занурить мене туди і тримає, аж поки я не посинію і не почну тонути. Потім цій суці дісталось. Бо я схопив запалення легень. Мало дуба не врізав».

⁹ «‘Я б ніколи туди не пішов, якби знав, із чим мені там доведеться зіткнутися’, – сказав одного разу Перрі. – Я ніколи не боявся роботи, мені подобалося бути моряком, мені подобалися порти й усе, що пов’язане з морем. Та гомики не дали б мені спокою. Шістнадцятирічному хлопчикові, до того ж маленького зросту. Я міг за себе постояти. Але більшість гомиків не жіночоподібні. Чорт, я знав гомиків, які могли викинути у вікно стіл для пула. А за ним і піаніно. Це такі ‘дівчатка’, від яких можна добряче натерпітися, особливо якщо вони зберуться удвох і разом на тебе накинуться, а ти ще зовсім дитина».

¹⁰ «Я був в армії на гарному рахунку, не гірший за інших; мене нагородили ‘Бронзовою Зіркою’. Проте підвищення я не заслужив. За чотири роки, та й ще до того ж я брав участь у цій клятій корейській війні, я мав би отримати капрала. Але так і не отримав. А знаєте чому? Тому що наш сержант був дуже жорстокий. Тому що я під нього не ліг. Господи, як я все це ненавиджу. Не виношу. Хоча – не знаю. Деякі гомики мені навіть подобалися. Поки не починали до мене лізти. Найкращий з моїх друзів, і чуйний, і дійсно розумний, також, як виявилось, був гомиком».